

Rettighetene til mennesker med funksjonsvariasjon må sikres

Silje Engvig Sørbø
psykologengvig@gmail.com

Altfor mange mennesker med funksjonsvariasjon opplever stigmatisering, diskriminering og systemiske barrierer som vanskeliggjør deres deltakelse i det norske samfunnet.

Silje Engvig Sørbø (Foto: privat)

Inkorporering av FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) i norsk lov er nå sendt ut på høring (Regjeringen, 2024a). Høringsfristen er 5. juni, og Norsk psykologforening (NPF) er blant høringsinstansene. Jeg synes spørsmålet om inkorporering av CRPD derfor er betimelig å videreformidle til Psykologtidsskriftets lesere.

Menneskeverd og likeverd

Mennesker med funksjonsvariasjon utgjør Norges største minoritet, og saken angår 20 % av den norske befolkning. Denne gruppen skal ha de samme rettighetene som alle andre. CRPD bidrar til å sikre deres sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, samt motvirke diskriminering.

Konvensjonen er en formalisering av paradigmeskiftet i synet på personer med funksjonsvariasjon. I stedet for å betraktes som «objekter» for veldedighet, medisinsk behandling eller sosial beskyttelse skal de anses som «subjekter» med rett til å leve selvstendige og aktive liv.

Kognitiv funksjonsvariasjon gjør at en mulig inkorporering av CRPD er direkte relevant for vårt felt, men saken har flere aspekter som etter mitt syn gjør den høyaktuell for norske psykologer. Og for enhver som mener alle mennesker er like mye verdt.

Slik jeg ser det, er inkorporeringen grunnleggende sett et spørsmål om hvorvidt enkelte diagnoser eller funksjonsvariasjon skal avgjøre menneskeverd.

Uenighet i vurderingene

Det juridiske ekspertutvalget som leverte sin innstilling i januar, var delt i synet på hvorvidt konvensjonen skal inkorporeres i norsk lov eller ikke. Juristen som dissenterte, mente endringer i norsk lovgivning kan være en bedre løsning, og uttrykte skepsis til å innføre varige rettigheter frikoplet politiske vurderinger og med forrang til norsk lov (Regjeringen, 2024b).

Jeg er uenig. Tvert imot oppfatter jeg innføringen av CRPD som viktig nettopp for å sikre at befolkningens grunnleggende menneskerettigheter ivaretas, uavhengig av politiske vinder.

Noen vil kanskje innvende at Grunnloven § 92, som slår fast at myndighetene skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de blant annet er nedfelt i de konvensjoner Norge har sluttet seg til, uansett betyr at en eventuell inkorporering ikke vil få praktisk betydning.

FN (2019) ser det ikke slik, og har lenge etterlyst fortgang i norske myndigheters arbeid rundt menneskerettighetene til personer med funksjonsvariasjon og inkorporering av CRPD. De gir i tillegg klar anbefaling om at tilleggsprotokollene må ratifiseres.

Jeg er enig med FN og ekspertutvalgets flertall i at CRPD bør tas inn i menneskerettsloven. Det vil sende et sterkere signal til det norske samfunn om at borgere med funksjonsvariasjon skal ha like rettigheter og muligheter som alle andre.

Diskriminering og utenforskap

Altfor mange mennesker med funksjonsvariasjon opplever stigmatisering, diskriminering og systemiske barrierer som vanskeliggjør deres deltakelse i det norske samfunnet.

Min oppfatning er at dette ikke fullt ut forstås eller anerkjennes i Norge.

Det hele kan fra utsiden se ut som et norsk paradoks: «Hvorfor gjør ikke Norge, som jobber så aktivt for å fremme menneskerettigheter utenlands, mer for å fremme dem innenlands?»

Hvor er Norges berømmelige humanitære idealer i møte med egne borgeres sykdom og funksjonsvariasjon?

Som psykolog i nevro- og inkluderingsfeltet er dette noe jeg har blitt spurt om når jeg møter personer fra andre land, og ikke bare av fagfeller.

Det er et stort gap mellom hvordan norske myndigheter kommuniserer om og ivaretar menneskerettighetene, og hvordan virkeligheten ser ut for nettopp denne gruppen.

Det vekker oppsikt at innføringen av CRPD har tatt så lang tid i Norge.

Kritikk mot Norge

Norge får skarp kritikk fra FN blant annet for å bruke for mye tvang, ha for få omsorgstjenester, for store kommunale forskjeller, og en kultur med aksept for at syke og uføre skal ha dårligere livsbetingelser enn andre borgere (FN, 2019).

En kultur hvor syke og uføre diskrimineres og behandles som «en lavkaste» (Høiness, 2019).

Flere aspekter ved FNs kritikk kan sies å henvende seg til vårt fagfelt. Som når det uttrykkes bekymring for at det går tregt å gå fra en medisinsk til en sosial forståelse av funksjonsvariasjon (FN, 2019). Dette fremhever dessuten et område hvor Norge – i motsetning til ellers – stikker seg ut og er i utakt med det moderne helseparadigmet.

Norge ratifiserte CRPD først i 2013. Likevel stemte Stortinget imot å inkorporere konvensjonen i 2019, 2020, 2021, og 2022. Etter mitt syn stemte de samtidig imot å anerkjenne personer med funksjonsvariasjon som likeverdige.

I resten av Europa ble CRPD innført i 2010. EU har i tillegg utviklet en egen strategi for å styrke rettigheter og fremkommelighet til personer med funksjonsvariasjon innen 2030 (European Commission, 2021).

Dette er ikke anliggender hvor NPF har direkte påvirkningskraft, men sendrektigheten i den norske omstillingen får meg til å undres hvorvidt vi som fagpersoner har lyktes godt nok i å kommunisere ut de paradigmeskifter helsefeltet har sett i nyere tid.

Bør kunne forvente mer

Som psykologer er vi kompetente og posisjonerte nok til å kunne påvirke synet på funksjonsvariasjon og helse. Vi kan tydeliggjøre at funksjonsgrad ikke avhenger av diagnosen eller individet alene, men også samspillet med samfunnsstrukturen rundt. Hva som skaper likeverdige og verdige tjenester, hvordan møte støttebehov, og hvordan fremme trivsel og økt livskvalitet er eksempler på kunnskap vårt felt kan bidra med.

Jeg anser det som et paradoks at Norge på den ene siden fremstår som en ledestjerne hva ivaretagelse av menneskerettigheter angår, men når det gjelder denne gruppen og denne prosessen, så er vi gjenstand for omfattende kritikk, som likevel ikke medfører politisk handling eller engasjement fra fagmiljøene.

Norges utenrikspolitiske merkevare er menneskerettigheter, selveste grunnfundamentet helsearbeidere verden over bygger sin gjerning på.

Jeg mener at er det noen som virkelig burde ta til orde for CRPD, så er det våre respektive helseprofesjonsforeninger.

Mitt forslag er at NPF benytter sin posisjon som påvirker og høringsinstans til å fremme bruk av fagkunnskap så befolkningens menneskerettigheter ivaretas.

For selv om CRPD tas inn i menneskerettsloven, vil det ikke være nok dersom hovedproblemet er norsk ukultur og praksis, hvor livet til de med varig sykdom og funksjonsvariasjon ofte anses som et anliggende for medisinfaget.

En kultur som ser diagnosene og velferdsytelsene før medmenneskene.

Strategiske tilnærminger til holdningsskapende arbeid og bekjemping av stigmatisering og diskriminering blir stadig viktigere i lys av dagens geopolitiske situasjon (FFI, 2023). Her kan NPF ha en sentral rolle både som fagleverandør og påvirker.

Mitt inntrykk er at norsk psykologi beundres utenlands for sin faglige kvalitet og særegne status som helseprofesjon. La oss gi verden like stor grunn til begeistring for det norske helsefeltets innsats for inkludering og menneskerettigheter.

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter.

Referanser

- European Commission. (2021). *Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030*. European Commission. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>
- FFI. (2023). *Paul forsker på nye verktøy mot uønsket påvirkning*. Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). <https://www.ffi.no/aktuelt/nyheter/paul-forsker-pa-nye-verktoy-mot-uonsket-pavirkning>
- FN. (2019). Concluding observations on the initial report of Norway. *UN Treaty Body Database*. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fNOR%2fCO%2f1&Lang=en
- Høiness, H. (2019). FN: Funksjonshemmede i Norge har lavere status enn andre. *Handikapnytt.no*. <https://www.handikapnytt.no/fn-funksjonshemmede-i-norge-har-lavere-status-enn-andre/>
- Regjeringen. (2024a). *Høring – Utredning om inkorporering av FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hoering-utredning-om-inkorporering-av-fns-konvensjon-om-rettighetene-til-mennesker-med-nedsatt-funksjonsevne/id3022678/>
- Regjeringen. (2024b). *Presseinvitasjon: Kultur- og likestillingsministeren mottar utgreiing om CRPD*. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/presseinvitasjon-kultur-og-likestillingsministeren-mottar-utgreiing-om-crpd/id3021460>